

**Κτήτορες ναών και δωρητές κειμηλίων
την εποχή της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο (1571-1878)**

Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή εξετάζεται το σύνολο των απεικονίσεων των κτητόρων και των δωρητών σε ορθόδοξους ναούς και μονές της Κύπρου κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας (1571-1878). Η πρωτοτυπία της διατριβής έγκειται στο γεγονός, ότι έως τώρα δεν υπήρχε καμία συναγωγή και μελέτη του συνόλου του σωζόμενου υλικού. Οι απεικονίσεις των αφιερωτών κληρικών και λαϊκών, εντοπίστηκαν σε τοιχογραφίες, σε φορητές εικόνες, σε μεταλλικές επενδύσεις εικόνων, σε έργα εκκλησιαστικής μικροτεχνίας, σε ξυλόγλυπτα εικονοστάσια, σε μάρμαρο και σε χαρτί. Τα παραδείγματα που έχουν συγκεντρωθεί από όλο το νησί, ανέρχονται στα ενενήντα επτά και δίνουν πολύτιμα στοιχεία για την πράξη της δωρεάς από ιστορικής, κοινωνικής και καλλιτεχνικής πλευράς στα αστικά κέντρα της εποχής και στην ύπαιθρο. Μέσα από τις απεικονίσεις των δωρητών ξεχωρίζουν οι κοινωνικές τάξεις και διαβαθμίσεις, ενώ ορισμένες φορές συνεχίζουν να απεικονίζουν τα οικόσημά τους. Πολύτιμες πληροφορίες αντλούνται μέσα από σκηνές καθημερινής ζωής, όπως αρρώστια, φόνος, ναυάγιο, ιάσεις, διασώσεις. Αντλούνται επίσης πληροφορίες για την εκκλησιαστική ιστορία και τη δράση της Εκκλησίας Κύπρου εν αιχμαλωσία και τη θρησκευτική πίστη. Η Εκκλησία Κύπρου τονίζει το Αυτοκέφαλό της. Γι' αυτό εικονογραφείται η παράδοση των προνομίων, καθώς και τα αντικείμενα σύμβολα της παράδοσης αυτής. Την εποχή αυτή εμφανίζονται για πρώτη φορά πορτραίτα αρχιεπισκόπων της Κύπρου ως δωρητών στη ζωγραφική. Εκτός από τους αρχιεπισκόπους, ως δωρητές εικονίζονται μητροπολίτες και ο κατώτερος κλήρος. Ως δωρητές απεικονίζονται μοναχοί κυπριακών μονών που ήκμασαν κατά την Τουρκοκρατία. Τα πορτραίτα των αφιερωτών είναι και συμβατικά και πραγματικά. Με βάση τις απεικονίσεις των κληρικών είναι εφικτή η μελέτη της εξέλιξης των βυζαντινών αμφίων και της διακόσμησής της. Οι ενδυματολογικές προτιμήσεις των δωρητών, έτσι όπως απεικονίζονται στις αφιερωματικές παραστάσεις βοηθούν στην ανασύσταση της ενδυμασίας. Η ενδυμασία των λαϊκών δωρητών μέχρι και τα μέσα περίπου του 17ου αιώνα, οπότε αρχίζει να επηρεάζεται από τον τουρκικό συρμό διατηρεί έντονες δυτικές επιδράσεις. Την τουρκική ενδυμασία (*alla Turca*) υιοθετούν οι εύποροι Χριστιανοί, κυρίως των αστικών κέντρων και για πρώτη φορά οι δραγομάνοι του Σεραγίου με τις οικογένειές τους. Κατά τον 19ο αιώνα εκτός από την τοπική ενδυμασία απεικονίζονται δωρητές ντυμένοι σύμφωνα με τον ευρωπαϊκό τρόπο. Το ύφος των εικόνων μπορεί να είναι αμιγώς εκκλησιαστικό. Σε «διπλεπίπεδες» εικόνες το ύφος άλλοτε είναι κοσμικό και άλλοτε ανάμικτο (= ανάμικτο ύφος, λόγω ανάμικτου περιεχομένου), ανάλογα με τις εποχές και τα πρόσωπα. Οι εικονογραφικοί τύποι στις αφιερωματικές παραστάσεις είναι και καθιερωμένοι και νεωτερικοί. Οι δωρητές, συνήθως στις κτητορικές απεικονίσεις τους κρατούν ή συνοδεύουν το ομοίωμα του ναού ή απεικονίζουν το μοναστηριακό συγκρότημα, το οποίο και προσφέρουν στον επώνυμο άγιο. Οι απεικονίσεις αυτές σε συνάρτηση με τις ολιγόστιχες ή εκτενείς συνοδευτικές επιγραφές παρέχουν μοναδικές πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του ναού ή του μοναστηριακού συγκροτήματος τον καιρό της ίδρυσης ή της ανακαίνισής και του εξωραϊσμού του. Επίσης αντλούνται, σημαντικά στοιχεία για τους χορηγούς και τα επαγγέλματά τους, για τους ζωγράφους, τους χρυσοχόους, τους ξυλόγλυπτες (ταλιαδώρας), για τα καλλιτεχνικά κέντρα εντός και εκτός Κύπρου. Οι απεικονίσεις των δωρητών στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είναι ιδιαίτερα σημαντικές όσον αφορά στη μελέτη του θεσμού της χορηγίας και παρέχουν πλήθος ενδιαφερόντων στοιχείων με κοινωνικές, θρησκευτικές και ιστορικές προεκτάσεις για την Κύπρο γενικότερα.